

מבעל דף היומי בעיון

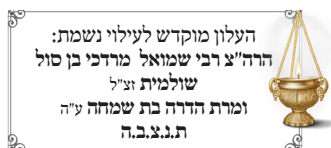
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

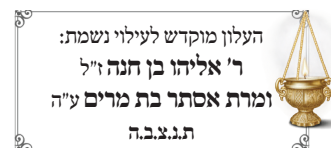
יום א' כ"ו סיון - שבת ב' תמוז תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדורה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת עבודה זרה ד"י

בס"ד שבוע פרשת קורח

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף ד' ע"א

ואמר רבי שמעון בן לקיש אין גיהנום לעתיד לבוא אבל הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה וכו'.

צריך להבין מה הענין הזה שהשם מוציא חמה מנרתיקה, ולמה החמה הזו עושה שני הפכים רשעים נידונים וצדיקים מתרפאים, איך אותו דבר הופך להיות רפואה לאלה ושריפה לאלה. ולמעשה אנו מוצאים דוגמתו בעולם הזה, שכשאנו מתבוננים על בית הכנסת, יש אנשים שמסוגלים לשבת שם מבוקר עד ערב ללמוד לומר תהילים וכל שאיפתם שבת בבית השם כל ימי חי, ולעומת זאת תיקח אדם שלא רגיל לדברים האלה תאמר לו שב פה שעה שעה וחצי אחרי עשרים דקות הוא בורח ולא מסוגל לשבת שם יותר. כלומר, אותו דבר שלאחד הוא גן עדן לשני יכול להיות גיהנום. ומוצאים דבר נוסף שדומה לזה, אור הוא דבר נפלא אבל אם הוא חזק מדי אז הוא עיני, הוא מסנוור את האדם שלא יכול לעמוד בזה.

למעשה אנחנו יודעים שהשמש בעולם הזה היא ביטוי גשמי לדבר רוחני, כמו כל דבר גשמי שהוא ביטוי לדבר רוחני, ובעולם הזה אין עדיין את האור האמיתי, כמו שאנחנו יודעים שהאור שנברא בששת ימי בראשית נגנז, חז"ל אומרים שהאור של היום הוא נקרא נובלות של האור הראשון שגנזו הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבוא, ואותו דבר מצאנו שהתורה היא נובלות של החכמה העליונה, כלומר אלו דברים שבהשתלשלות נמצאים למטה למטה, והם רק דוגמה של מה שיש למעלה, רק מקום כניסה לדבר העליון, אבל לעתיד לבוא שיוסרו ונראה עין בעין את בורא עולם, אמרו חז"ל במסכת פסחים שלעתיד לבוא אור החמה יהיה שבעתיים, פי ארבעים ותשע, מהאור של היום, ולכאורה מה העניין,

מה חסר לנו היום, וכי באור של היום איננו רואים, אלא הכוונה כמובן שכיוון שהדבר הזה הוא השתלשלות של גילוי האור העליון, ממילא כיוון שלעתיד לבוא יתגלה האור העליון גם אור החמה יהיה פי כמה וכמה, ולכן האור שיהיה לעתיד לבוא בזמן נץ החמה הוא כמו האור בצהריים היום, ואף שהדברים האלה הם דברים גשמיים, אבל הם מבטאים דברים רוחניים, וממילא אדם שהוא רוחני, כמה שהרוחניות יותר גדולה הוא יותר תענוג לאדם, מה שאין כן באדם שהוא להיפך הרוחניות מעיקה עליו, וכל כמה שהרוחניות מתגלה הוא מתענה יותר. זה הענין שלעתיד לבוא לא צריך גיהנום, כי מי שבעולם הזה זכה ולמד והיה דבוק באור העליון, לעתיד לבוא כשהאור העליון יתגלה יותר ויותר הוא יתענג בו, אבל למי שהיה רחוק מן האור אותו אור הוא עינוי גדול, והוא מה שאמרו שהרשעים נידונים בה. ומצאנו כעין זה בחז"ל [ילקוט שמעוני עמוס רמז תקמ"ד] הוי המתאווים את יום ה' וגו' משל לתרגול ועטלף שהיו מצפים לאורה, אמר התרגול לעטלף האורה שלי הוא אתה למה לך אור, כי העטלף לא סובל את האור והתרגול מצפה לאור, אמר התרגול לעטלף אני מצפה לאור כי האורה שלי היא אבל אתה למה אתה מצפה.

דף ד' ע"ב

ואמר רבי יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה וכו' רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל רואים לאותו מעשה וכו'.

לכאורה הוא תימה גדולה, שנראה כאילו הם חטאו בעל כורחם, אבל אם חטאו בעל כורחם על מה ולמה אנחנו סובלים עד עצם היום הזה, וביום פקדי ופקדתי

כולל ומכון ראש פינה:

עליהם חטאתם, ודוד המלך, כמה הוא סבל אחרי חטא בת שבע, והנביא אומר לו עתה לא תסור חרב מביתך לעולם, כלומר בית דוד סובלים עד סוף הדורות הריגות ורציחות מאותו חטא, אז איך יתכן לומר שהוא לא אשם בכלל בחטא.

והנה הגמרא בקידושין אומרת שהאדם אינו יכול ליצר הרע, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו [ולכן לעתיד לבא יצר הרע נדמה לצדיקים כהר גבוה והם בוכים איך יכולנו להתגבר על הר גבוה שכזה, והבכי הוא מחמת שמבינים שאינו מכוחם רק מעזר הש"ת], והכל תלוי בסייעתא דשמיא שהקדוש ברוך הוא עוזר לבן אדם להתגבר על יצרו, ואם הוא לא עוזר לו אז הוא לא יכול להתגבר, וכאן הוא לא עזר להם להתגבר, ממילא הדרה קושיא לדוכתה, דכיון שהקדוש ברוך הוא לא עזר להם לכן הם נכשלו בחטא, אם כן הם לא אשמים, כיוון שהאדם נברא בצורה שאינו יכול להתגבר על יצרו רק אם הקדוש ברוך הוא עוזר לו, מה שייד לבא אליו בטענות ולומר לו למה חטאת, כי אין מציאות כזאת שיוכל לא לחטוא.

אלא ודאי באמת היה פה חטא, כי אין עונש על דבר שהוא לא חטא, גם אצל אבותינו בחטא העגל גם אצל דוד מלכא משיחא, אלא מה שחז"ל אומרים לא היו ראויים לאותו מעשה, הפירוש הוא כי כשאנחנו מסתכלים בדרך כלל על חטאים אנחנו מבינים שהאדם יש בו כוחות, יש כוח שמושך אותו לרע יש כוח מושך אותו לטוב, וצדיק גמור כבר אין לו את יצר הרע והוא כולו טוב, ויש בינוני כמו שאומר בעל התניא שאצלו הם שוים, אמנם הוא מתגבר על יצרו אבל יש לו את שני היצרים, והרשע לא מתגבר בכלל על יצרו, וכשאנו מדברים על פלוני אלמוני שאכל חזיר או חילל שבת או עשה איזה מעשה שקשור באיזה מעשה של תאוה, מה אנו אומרים, הרי הוא בשר ודם ועשוי מחומר, ויש לו יצרים, אז יצרו התגבר עליו, כי אותו צד של חומר התגבר עליו. אבל יש לפעמים שהניסיון הוא יותר גדול מאשר הניסיון הרגיל שבא מצד החומר, כמו שמוצאים בסוף מסכת קידושין כמה וכמה תנאים שהשטן נדמה להם כאישה ועשו מעשים משונים בשביל להגיע למעשה העבירה, ואמנם השטן עזב אותם באמצע, אבל צריך להבין איך יתכן דבר כזה, אלא אנחנו יודעים שיש שני סוגי יצר הרע, יש את יצר הרע המגושם שבטבע תולדת האדם, אדם בטבעו מתאוה לאכילה לשתייה ולכל הדברים הגשמיים, ויש לפעמים שיצר הרע בא מצד מלאך, יש איזו הסתה שבאה מצד כוחות הרע שבאים ומסיתים את האדם, אמנם גם היצר הרע הזה בא רק למי שפתח לו את הפתח, כגון רבי עקיבא ורבי מאיר בסוף קידושין שהיו מתלוצצים מעוברי עבירה, או דוד שטעה בהלכה של מרעיבו משביעו, ומחמת כן מצא היצר הזה מקום לחול אצלו, ומה שאנו אומרים לא היו ראויים לאותו מעשה הפשט הוא שישיראל לא היו

בדרגה נמוכה של חטא העגל, או דוד בחטא בת שבע, זה לא היה פסול בדרגתם, אלא היתה פה הסתה, כמו שחז"ל אומרים שהשטן נדמה לדוד כציפור וניסה לירות עליו חץ ואז הוא ראה את בת שבע, ואותו דבר בישראל שהשטן הראה להם את משה מת מוטל במיטה, היתה פה הסתה, דבר חיצוני שקשה מאוד מאוד לעמוד בפניו, אלא השאלה איך הבורא עולם נותן באמת לאותו מסית לעשות דברים כאלה, איך ניתן לו רשות להראות לכלל ישראל את משה מת מוטל במיטה ולהחשיך את העולם שכולם יסתכלו ויראו, אותו דבר אצל דוד המלך, למה בורא עולם לא הציל אותם מהעבירה, הרי כל אחד יכול לראות שיש הרבה פעמים שאדם ניצל מהעבירה ברגע האחרון לא על ידו אלא מהשמיים סובבו שלא יעבור את העבירה, אדם יכול לשבת לאכול ולראות פתאום שיש לו שרץ בתוך האוכל שלו, איך הוא ראה את זה, אלא הבורא עולם פתח את עיניו, ויש הרבה דברים שאדם עושה אותם וניצל מעבירה, כמו שכתוב ושמר רגלך מלכד, יש לך סייעתא דשמיא להינצל מלכד, ואם כן למה הקדוש ברוך הוא לא עזר להם באותו עניין, וזה העניין כאן, שהיה צריך להיות באמת סייעתא דשמיא שלא לחטוא, ולא היתה להם סייעתא דשמיא זו.

ואם תשאל דאם כן הדרה קושיא לדוכתה, דאם כן למה נענשו, היסוד הוא שודאי היתה עליהם תביעה, דלא היו צריכים להכשל, כמו שכתוב בנביא שקר כי מגסה השם אתכם לדעת הישכם אוהבים את השם אלוקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם, בא נביא ואומר לך נבואות ומראה לך סימנים ומופתים ואותות, ומדובר בנביא שהיה מוחזק בתור נביא אמת ואומר לך לעבוד עבודה זרה, אם אדם אוהב את השם יתברך לא יתכן שילך אחר פיתוי כל שהוא, שכל מה שיראו לו וכל מה שיאמרו לו אומר לא יתכן לא יתכן, זה הפשט בטעויות אלו, ולכן אמרו חז"ל שיש טענות עליהם, כי זה באמת עבירה, זה עוון, רק שהבורא עולם השתמש עם זה להראות תשובה לרבים במקום למנוע אותם מן החטא, אבל ודאי שהיה רצונו שכלל ישראל יהיו במדרגה יותר גבוהה, אני אמרתי א-להים אתם ובני עליון כולכם, ולא היו מגיעים למצב הזה ולא היינו צריכים להורות תשובה לרבים בגלל שלא היו חוטאים, ואם לא היו חוטאים היינו במצב כמו קודם החטא ונשארים במצב הזה, אבל אחרי שכבר היה איזה פגם, כמו שאמרו חז"ל שכבר בשעת מתן תורה הרהרו לעשות את העגל, והכונה שלא היה לבם שלם בדבקות וביטול לה' יתברך כמו שיתבאר בסמוך, זה היה הפתח לכל כניסת היצר הרע, והקדוש ברוך הוא לא מנע את האפשרות להטעות אותם וגם לא מנע מהשטן לגרום לדוד את חטא בת שבע, בגלל שאמר בחנני ה' ונסני, הכל כדי שיצא מזה דבר טוב שהוא להראות תשובה לרבים ויחיד, וממילא זה עצמו יהיה תיקון לחטא.

העושה מצוה אחת מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב.

כתב הבן יהודע, נ"ל הטעם כי אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו, לכן מקדמתו כדי שתאמר כל שבחו שלא בפניו, אך המשחית שנברא מהעבירה אדוק עמו כדי שיעיד על כל רעתו בפניו:

קשורה בו ככלב.

כתב הבן יהודע, פירוש על המשחית שנברא מן העבירה. ומדוע דימה אותו לכלב דוקא, דכתיב [ישעיה נ"ו] "ואכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, והכונה דאיכא עזות נמי כנמר, וכמ"ש [אבות פ"ה] הכלבים הם עזי נפש אע"פ שלא ידעו שבעה שהם רעבים, ולהם ידמו המשחיתים הנבראים מעונות האדם, שבחיוי הם יונקים ממנו והם שבעים, ואחר מותו הם רעבים, כי לא נשאר בידו טוב שיונקים ממנו, ואותו זמן הם יהיו מייסרים אותו בגיהנם, וכמ"ש [ישעיה ס"ד ו'] ותמוגגו ביד עוננו, וכן הוא אומר [ירמיה ב' י"ט] תיסרך רעתך, והם יהיו המקטרגים. והנה קימתם עליו תחשב לעזות גדולה, כי הוא אביהם אשר ילדם, וזה דומה למ"ש רז"ל [סוטה מ"ט ע"ב] בעקבות משיחא חוצפא יסגי, בת קמה באמה וכלה בחמותה, בן מביש את אביו, וכן אלו המשחיתים שבראם מעונותיו, הם קמים עליו ומיסרים אותו ומוכיחין אותו ומביישיין אותו ביום הדין בגיהנם, ובאותו זמן הם רעבים, כי אין בידו טוב לינק ממנו, ולכך דומים לכלבים שהם עזי נפש אע"פ שלא ידעו שבעה וכן אלו, לכן אמר על העבירה שהוא ר"ל המשחית שנברא מהעבירה, קשורה בו ככלב, כלומר קשורה עמו בגיהנם ליסרו ולנקום ממנו בעזות מצח ככלב שהוא עז נפש:

דור ודור ודורשיו, דור ודור וחכמיו, דור ודור ופרנסיו.

ומה החילוק ביניהם, כתב הבן יהודע, נ"ל דורשיו אלו הנשיאים שהם דורשים טובת ישראל ומשגיחים לקרב להם התועלת, וכמ"ש [אסתר י"ג] דורש טוב לעמו, וחכמיו כפשוטו הם המורים להם איסור והיתר ובדיני ממונות וגיטין וקדושין, ופרנסיו הם הממונים בצרכי ציבור ומשגיחים על עניים ותלמוד תורה ובקור חולים וכיוצא. והא דלא אמר נמי דור דור ונביאיו דור דור ומלכיו, משום דמלכים ונביאים לא שכיחי בכל הדורות, אך אותם שלשה שזכר לא יחסרו לעולם מישראל ונהוגים לדורות עולם:

אמר ולי מה יקרו רעיקך אל מה עצמו ראשיהם.

כתב הבן יהודע, הא דנקט פסוק זה על רבי עקיבה טפי משאר צדיקים אשר בכל דור ודור שהראה לו הקב"ה, נ"ל משום דרבי עקיבא דרש את ה' אלהיך תירא [דברים ו' י"ג], לרבות תלמידי חכמים [פסחים כ"ב ע"א], ובזה

הגדיל תפארת החכמים שהשוה מוראם למורא המקום ברוך הוא, ולכן אחר ששמח בתורתו שחידש בה חדוש זה של דרשת האת של פסוק את ה' אלהיך תירא, אמר מעתה לי מה יקרו רעיקך אל הם התלמידי חכמים, דחייב אדם ליקרם במורא לירא מהם כמורא שמים:

תנו רבנן מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים אמר למשה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה להם לומר תן אתה וכו'.

צריך להבין מה זה הלשון טובה בני כפויי טובה, זה בא לקולא או בא לחומרא, האם באים לומר להם אתם כפויי טובה ואנחנו לא דנים אותכם בגלל שכבר אביכם הראשון היה כפוי טובה, או הפוך, התביעה עליהם שהם ממשיכים במעשיו הרעים ויש עליכם תביעה למה לא שיניתם ושיפרתם את דרככם.

וצריך עוד להבין מה הכוונה כפויי טובה, מה שייד כפיות טובה במה שלא רצו לומר תן אתה, אומר רש"י שלא רצו להחזיק לו טובה, כי אם אני אומר בורא עולם תן לי לב חדש אז זו לא העבודה שלי ממילא אני צריך להחזיק לו טובה שנתן לי לב בשר, היה לי לב אבן והכל היה תלוי בעבודה שלי ויכולתי להתגאות ולומר זו העבודה שלי, הגעתי לדרגה זו או אחרת, אבל עכשיו שאני מבקש הוא נתן לי, ואני לא רוצה להחזיק לו טובה על זה.

ולהבין את הענין נביא מאמר חז"ל במסכת נדה [ל' ע"ב] שנאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה, שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה. והוא תמונה, שהקדים יום המיתה ליום הלידה, וכי אדם מת לפני שהוא נולד. אלא מה הוא ענין הכריעה, ההכנעה, אדם הולך זקוף, הרי הוא מציאות בעולם הזה, הכריעה מראה על הכנעה, הכריעה על הברכיים מראה שהאדם אין לו קומה, כשהוא כורע הוא מתבטל לפני בוראו, ולכן יש כריעות בתפילה, וכל מי שהוא גדול וחשוב יותר צריך להראות יותר הכנעה, ולכן המלך כורע על ברכיו כל התפילה, וצריך להבין שאדם כל ימיו עבודתו ותכליתו היא להגיע למצב הזה שלך תכרע כל ברך, זו כל המטרה בעבודתו של אדם בעולם הזה, והכנעה והביטול הם הדביקות, כי הגאווה של האדם שמרגיש שיש לו מציאות בעולם הזה, היא המפרידה אותו מבוראו, אדם נולד בעולם הזה כל כולו גשמיות כל כולו עצמיות, אצל ילד קטן הכל זה אני, אבל כמה שאדם יותר ויותר מתבגר ועובד על עצמו ומקבל את מידת הענווה והשפלות הוא מבין שזה הפוך, מה אדם ותדעוהו בן אנוש ותחשבהו, אדם להבל דמה ימיו כצל עובר.

ואל יהיה הדבר קל בעיניך, כי אמרו חז"ל [ברכות ז' ע"ב]. ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה והודתו שנאמר הפעם אודה את ה'. ע"כ. ואנו רואים כמה קשה לאדם לומר תודה, וילד קטן שלא התרגל עדיין להנהגות מזוייפות כשאומרים לו לומר תודה למי שנתן לו מתנה וכו' אומר הוא את התודה בחצי פה ובעינים מושפלות, כי התודה היא ביטול לשני, וזה קשה לאדם מאוד, כי זה נוגד את כל עצמיותו, ואם בדבר אחד כך, בורא עולם שאין דבר שהאדם לא חייב ליתן לו תודה על אחת כמה וכמה, לכן צריך לכרוע במודים, ותקנו לנו ברכות על כל דבר, כדי שנגיע לביטול הזה, כי זה המאבק שיש לאדם כל ימיו וכל העת, לבטל את עצמיותו לבוראו, ואם הוא מרפה מזה, מיד באה שכחת ה', הנמצאת בטבע הגשמי של האדם שהוא כביכול דבר נפרד מבוראו.

וכל הענין הוא כמו שאומרים חז"ל [מדרש תהלים מזמור נ"ו] עלי א-להים נדריך אשלם תודות לך. אמר רבי פנחס בשם רבי לוי, ורבי יוחנן בשם רבי מנחם גלילאה, כל התפילות לעתיד לבוא בטלות והודיה אינה בטלה. וכל הקרבנות בטלות והתודה אינה בטלה לעולם. שכן כתיב (נחמיה יב, מ) ותעמודנה שתי תודות בית ה'. תודת תפלה. ותודת קרבן. אם חז"ל אומרים על דבר שהוא בטל לעתיד לבא, המובן הוא שדבר זה הוא בבחינת הכנה לאותם הימים, וממילא כשמגיעים אותם הימים שוב אין בו צורך, אבל דבר שאינו בטל לעתיד לבא הרי הוא שייך גם לעתיד לבא, והרי הוא ממחות אותם הימים, וממילא נמצינו למדים שהתודה שייכת לעתיד לבא, כי כל ענין הלעתיד לבא הוא שעינינו תראנה מלכותך, וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויכירו וידעו כל יושבי תבל כי אין עוד מלבדו, ודבר זה מתקיים כאשר אדם מבטל את עצמיותו שהיא היא המסתירה ממנו את בוראו... ואם נביט על מבחר האנשים הלא הוא משה רבינו לאיזה דרגה הגיע, והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, זה לא נאמר על אף אחד אחר, כי כמה שאדם יותר גדול הוא מתבטל יותר לבוראו, וממילא הוא עניו, לאדם מאוד מאוד קשה המידה הזו, כי האדם בטבעו מתגאה, ולכן אמרו מאוד מאוד הוי שפל רוח, כי ביטול זה הפוך מהמהות של בן אדם.

ובאמת אדם מכיר בטובה שעושים לו, אבל הואיל ואם הוא מכיר טובה צריך הוא להודות, ולהודות קשה לו הואיל וזו בחינת ביטול לחבירו [ולכן יש כאלו שנהפכים לאויבים לאנשי חסדם, כי אינם יכולים לסבול את ההרגשה שהם חייבים להם תודה], לכן הוא כופה את ההרגשה הזו, כופה הוא מלשון כפיית כלי, וזה הלשון כפוי טובה, שבכח משכיה ומתעלם מן הטובה שעשו לו, ויש כאלו שימנעו מלקבל טובה מאחר כדי שלא יצטרכו להיות חייבים לו, מאותה

סיבה... כי הוא לא רוצה להחזיק טובה לשני כי הוא מראה שהשני הוא המציאות והוא לא, כי ברגע שאני חייב לשני אני מתחתיו, אדם רוצה תמיד להרגיש שהוא שווה משהו, אבל באמת המטרה של אדם כל ימיו להגיע בדיוק הפוך, להגיע לביטול גמור, ונפשי כעפר לכל תהיה, ובוודאי בוודאי אדם צריך להתבטל לבוראו, ואדם הראשון אחרי החטא אמר לשון טרוניא, האשה אשר נתת עמדי, אף שהיה לו תועלת והנאה ממנה הוא מעלים עין מן הטובה ובא בטרונא, ובאמת היה זה כי כבר היה אחרי החטא, וממילא התגשם והתרחק מבוראו והפסיד את הביטול הגמור שהיה צריך לזכות לו אלמלא חטא, ועצם החטא כבר הוא היפך הביטול, כי מה עולה על דעתך לעשות מעשה נגד רצון הבורא, הוא רק כי אינך מבטל את עצמך איליו, וכיון שהיה במצב זה, זהו מצב מגושם שרק המות יכול להוציא את האדם ממנו.

וזהו מה שאמרו כפוי טובה בני כפוי טובה, כי שעם ישראל בהר סיני בא למעשה לתקן את חטא אדם הראשון, ואדם הראשון הביא מיתה לעולם, וכשעם ישראל קיבל את התורה באותו זמן בטל המוות מן העולם, כלומר נתקן חטא אדם הראשון, ומה היה חטא אדם הראשון, שהיה כפוי טובה, לכן אומר להם אתם כפוי טובה בני כפוי טובה, נשאתם באותו מצב בדיוק, וממילא חסר לכם בביטול, ואם חסר לכם בביטול ממילא אתם באותו מצב של חטא אדם הראשון ועדיין א תקנתם אותו, כי מי שהוא בטל לקונו וכל מגמתו כבוד שמים וגילוי מלכותו יתברך, לא אכפת לו מי עושה את מעשה המצוה, כל מגמתו היא רק שתעשה המצוה, מה לי על ידי ומה לי על ידי אחרים, העיקר זה כבוד שמיים, העיקר זה לא לעבור על רצון הבורא, כי אדם שמחפש שדוקא הוא יעשה הוא מחפש את עצמו, אבל שאדם מחפש כבוד שמיים הוא מחפש הפוך, העיקר הוא לא לעבור על רצון קונו.

אמנם יש כאן מקום שאלה, איך יתכן כדבר הזה, הרי הקדוש ברוך הוא נתן את היצר הרע לאדם כדי שיקבל עליו שכר שלא יהיה לו נהמא דכיסופא, ומה הטענה כאן, ואיך יתכן לבקש מהבורא דבר כזה שהוא היפך כונת הבריאה. מסביר החזון איש שבאמת היצר ניתן לאדם כדי שיתגבר עליו, והיסוד הוא שאדם נברא יתגבר על יצרו, ולכל אחד יש את הדרכים שלו להתגבר על יצרו, זה כופה אותו על ידי תענית וזה כופה אותו בתורתו, כל אחד יש לו את דרכי המלחמה והתחבולה איך להילחם ביצר הרע, אבל המטרה היא לכבוש את יצרו ולעשות את רצון הבורא. והתפילה היא גם כן דרך בביטול יצר הרע, כיוון שהבורא עולם רצה שהיצר הרע ינוצח על ידי פעולת אדם, מה זה משנה אם האדם מנצח את יצר הרע על ידי פעולות של סיגוף או על ידי תפילה, גם תפילה נקראת פעולה של האדם, אבל כשהוא פועל בתפילה הוא מכיר שזה מבוראו, בניגוד לשאר דרכים שאדם

היה להם לומר תנה לנו אתה.

הקשה הבן יהוידע, מה שייכות יש לתוכחה זו בהא דכפוי טובה. וכתב דנ"ל הכונה דאחר שאמר השי"ת מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים, היו צריכים לומר, לב טוב זה שיש לנו עתה שאתה משבח ואמרת מי יתן והיה זה כל הימים, וכי זה משלנו הוא, והלא שלך הוא, שאתה נתת לנו לב טוב זה, א"כ בידך הוא לתת לנו כל הימים, ולכן אמר שהם כפויי טובה שלא רצו להודות בפיהם שהלב הטוב שיש להם עתה שהקב"ה משבחו הוא מאתו יתברך:

דף ה' ע"ב

לעולם ישים אדם עצמו כשור לעול וכחמור למשוי.

ומה הדימוי לשני אלה דוקא, כתב הבן יהוידע, נ"ל כשור לעול בלימוד העיון והסברה, וכחמור למשוי בלימוד הגרסה. והא דלא נקיט פרד שהוא מעלי טפי למשוי ונושא יותר מחמור, משום דהוא בא מכלאים, לכן לא רצה לדמות בו עסק התורה של תלמיד חכם שצריך להיות נקי לשמה בלי תערובת פניה זרה:

ועוד נ"ל הטעם שעשה שני דמיונות לעסק התורה שהם לשור ולחמור, והוא כי השור אם יבטל מעסק שלו שיעשה עצמו חולה, אז בעליו שוחטין אותו, כי חוששין שימות, ונמצא בטלותו ממלאכה גורמת לו מיתתו, וזה מוסר לאדם שהוא בטל מן התורה ופורש ממנה לגמרי שגורם לעצמו מיתת דכתיב בתורה [דברים ל' כ'] כי הוא חייך ואורך ימך, וכמ"ש רבי עקיבה לפפוס במשל השועל והדגים, ולכן לבני אדם אלו שפורשים מן התורה לגמרי נקיט להו דמיון של השור, אבל לבני אדם שאין בטלים לגמרי ורק לומדים בעצלות אלו דינם שיבואו עליהם יסורין ועוכרין אותם, כמ"ש רז"ל, ולאילו נקיט דמיון החמור, שאם יתעצל וילך בכבידות מכים אותו בעץ ודוקרים אותו במחט כדי שילך במהרה, וכן המתרשל בדברי תורה יבואו עליו יסורין וכנגד זה נקיט דמיון לחמור:

ומי בעינן כולי האי.

פירש רש"י דניחוש דזבין לה עכו"ם האי בהמה לצורך יום אידם ג' ימים קודם, דאמרין בסוגין הכא דלהקרבה בעינן תלתא יומי, משמע להדיא דעיקר איסור מכירת בהמה לגוי היא משום חשש שמא יקריבנה לע"ז, ולכאורה הוא סותר למה שכתב רש"י במשנה שאסור לשאת ולתת עמהם משום דאזיל ומודה לעבודה זרה. ובתוספות כאן כתב בשם רש"י דהקושיא ומי בעינן כולי האי היתה גם כן על דרך דאזיל ומודה, והקשתה הגמרא וכי אדם רגיל כ"כ להעלות על לבו שמחתו וחגו דאסרת ג' ימים קודם לפי שהוא יום איד של עבודת כוכבים ונזכר שם עבודת

מתגבר בהם על יצרו שהוא לא תמיד זוכר שאילמלא עוזרו אינו יכול לו, מה שאין כן בתפילה אדם יודע שהבורא עולם הוא שנותן לו את הכוח לעשות חיל, ואם כן זו הדרך המושלמת לניצוח היצר, וזו הטענה של משה רבינו שקרא להם כפויי טובה, שקיבלתם את הטבע הזה מאביכם הראשון ואת זה הייתם צריכים לתקן, ונשארתם כפויי טובה ולא תקנתם [ולכאורה אפשר לומר שאם היו אומרים תן אתה היו באמת מקבלים לב טהור וממילא היה נתקן חטא אדם הראשון וממילא גם לא היו באים לחטא העגל].

אמנם משה רבינו לא ידע את הסיבה שלא אמרו תן אתה, ולא תלאה בכפיות טובה, ורק אחר שראה שטבע כפיות הטובה נמצא בהם, עד שהתאוננו על המן, שגם הוא היה תלונתם על ביטול הבחירה, וכמו שאומר בעל השב שמעתתא בהקדמתו וז"ל, חזות קשה ראיתי. הנה בפרשת בהעלותך כתיב, מקברות התאוה נסעו העם חצרות, דמצינו שם שהתאוה תאוה ואמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם כו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח, ופירש"י מי שאמר זה לא אמר זה, אלא הקב"ה כתב בתורה והמן כזרע גד הוא, וכתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו, ופירש רש"י למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות שנאסר להם, ע"ש. והוא תמוה, דמה ענין תרעומות המן עם עסקי עריות. והנה מצינו שהתאוה תאוה, והיינו שלא היה להם שום תאוה חומרית, וכמ"ש באלשיך שהתאוה שיהיה להם תאוה, ע"ש, ומדוע לא היתה להם תאוה גשמית, הטעם הוא משום דע"י המן שהיה משר התורה ולחם אבירים היה כל חפצם ותשוקתם רק לתורה ונפשם יבשה וריק מכל תאוות החומריות, ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו, ואנחנו רוצים שיהיה הבחירה בידינו, אמנם גם ע"י הבחירה נאכל המן כי אם לא היה המן טוב למאכל ונחמד למראה היינו צריכין אל ההכרח, אבל באמת המן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח, ובודאי נאכל ממנו, אך לא יסורו מאתנו כל התאוות ותהיה לנו קבלת התורה ברצון ובבחירה כמו שאמרו נעשה ונשמע. ע"כ דבריו בקיצור, עיי"ש באריכות ענין זה, וזה היה אותו ענין של כפיות טובה שהארכנו בו כאן.

בני כפויי טובה.

הקשה הבן יהוידע, דהוה ליה למימר בני כפוי טובה, כי אדם הראשון שאמר האשה אשר נתת עמדי יחיד הוה. וי"ל דאמר לשון רבים לכלול גם דור המבול שהיו כפויי טובה, שאמרו כלום אנו צריכין לו אלא לטיפה של גשמים, יש לנו נהרות ומעיינות שאנחנו מסתפקים מהם וכנזכר במדרש רז"ל, וגם דור המבול נחשבים אבות לדור שאחריהם כמ"ש בגמרא [שבת ק"ג ע"ב] כל האוכל מעפרה של בבל כאילו אוכל מבשר אבותיו דכתיב שם [בראשית ז' כ"ג] וימח את כל היקום:

כוכבים תדיר בפיו ואזיל ומודי, ותירצה הגמרא דהכא דלהקרבה, שצריך לחזור אחר עסקי הקרבה בעי תלתא יומי והלכך אסור לשאת ולתת בכל עניני מקח וממכר משום דשם עבודת כוכבים שגור בפיו ואזיל ומודי. ולפי זה אין חילוק בין מכירת בהמה או שאר מכירה או כל מה שאסרה המשנה, דבכולם הטעם דאזיל ומודה.

ולקמן [ו' ע"א] איבעי לן האי אסור לשאת ולתת עמהם אי משום הרוחה הוא דאסור או משום לפני עור לא תתן מכשול.

ופירש הר"ן, כלומר אי משום הרוחה שמרויח בדבר ואזיל ומודה לעבודת כוכבים לפי שהוא סובר שהצליחה אותו ונמצא ישראל עובר משום לא ישמע על פיך, כלומר לא ישמע בגרמא שלך, ואין חילוק בין למכור או לקנות, או משום לפני עור לא תתן מכשול, כלומר דאיכא למיחש אם נמכור להם שום דבר שהוא ראוי לתקרובת שמא יקריבנו לעבודת כוכבים ונמצא ישראל עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, ולפי טעם זה אין מעיקר הדין איסור ליקח מהן, אלא הוא משום גזרה דלמכור, ואמרו נפקא מינה בין הני תרי טעמי להיכא דאית ליה בהמה לדידיה, דאי אמרת משום הרוחה ואזיל ומודה אסור, ואי משום תקרובת, כיון דאית ליה לדידיה ואפשר ליה לקרובי בלאו דידן תו ליכא משום לפני עור.

וכתב הר"ן והך בעיא ליתא אלא בלשאת ולתת, דבזה שייכי שני צדדים הנ"ל, אבל בלהשאלין ולהלוותן ולפרען פשיטא דמשום דאזיל ומודה הוא, דהא ליכא למיחש בהו לתקרובת, דשאלה הדרא בעיניה להלוותן ולפרען נמי זוזי יהבי להו דלא חזו לתקרובת, הלכך הני ודאי פשיטא דמשום דאזיל ומודה נינהו, ולשאול מהן וללוות מהן ולפרוע מהן נמי ס"ל לרבא בגמרא שם דמשום דאזיל ומודה נינהו, שהעובד כוכבים שמח כשישראל צריך לו, ולפרע מהם נמי מפני שהוא שמח שפרע חובו, הלכך בכל הני פשיטא לן דמשום דאזיל ומודה נינהו, אבל במקח וממכר מיבעיא לן מי אמרינן דוקא בלהשאלין ולהלוותן ולפרען הוא דאיכא למיחש דאזיל ומודה לפי שהן נהנין בדבר ואינן חסרים כלום, אבל במקח וממכר לא, לפי שכמו שבא לידו החפץ יוצאין מתחת ידו מעות, א"נ איפכא, הלכך לית ביה משום אזיל ומודה אלא משום לפני עור וכל היכא דאית ליה בהמה לדידיה א"נ דזבין ליה מידי דלא חזו לתקרובת שרי, או דלמא כיון שבא לידו מה שהיה רוצה אזיל ומודה.

וכתב הר"ן דאף על גב דלא איפשיטא בעיין סוגיא בגמרא ריהטא דמשום דאזיל ומודה הוא, לפיכך השמיט הר"ן בעיא זו וכתב משנתנו בסתם, דאלמא ס"ל דכולה בחד גוונא משום דאזיל ומודה. והרמב"ם גם כן כתב [פרק ט' מהלכות עבודת כוכבים], ג' ימים לפני אידיהן של עובדי כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים,

הרי שאסר הכל ולא חלק בין דברים הראויין לתקרובת לשאין ראויין ובין אית בהמה לדידיה ללית ליה.

ודעת רבינו תם [ב' ע"א תוד"ה אסור] דמה שאמרו במשנה שאסור לשאת ולתת עמהם מדבר רק בענייני תקרובת, והאיסור הוא אך ורק למכור להם דבר בראוי להקרב, אבל בשאר דברים של מקח וממכר אין שום איסור משום דאזיל ומודה, ולא איירי כלל בלקנות, דודאי שרי בין ללישנא דאזיל ומודה בין ללישנא דלפני עור לא תתן, דלא אסרו אלא למכור דוקא מידי תקרובת, ולשאת ולתת הכי פירושו, לשאת מהן המעות ולתת להם מידי תקרובת חליפי המעות, דלא שייך אזיל ומודה במקח וממכר כיון שנותן תחת החפץ והוא לוקח וגם אינו בטוח כל כך שירויח בסחורה, ובעיא דגמרא כך פירושה, טעמא דאסור לשאת ולתת עמהם במידי תקרובת משום הרוחה שיהיה לו בהמות רבות בריוח, ואם כן אפילו אית ליה לדידיה נמי אסור, שמתוך שיהיה לו הרבה בהמות יקריב מן המובחר, או משום לפני עור, ונפקא מינה דכי אית ליה בהמה לדידיה שרי.

נמצא שיש לנו כאן שתי שיטות, דלרבינו תם האיסור לשאת ולתת הוא דוקא בדבר הראוי לתקרובת, ואין שום איסור לקנות, ודבר שאינו ראוי לתקרובת אין שום איסור למכור להם, ושאר דברים המפורשים במשנה הם משום דאזיל ומודה, וסוגיין דהכא מדברת דוקא במכור דבר ראוי להקרבה. ולדעת רש"י במשנה ורש"י שהובא בתוספות האיסור בכל דבר הוא משום דאזיל ומודה, דבג' ימים קודם האיד שהוא אז טרוד בחיפוש בהמה לקרבן, הוא נותן אז את דעתו להודות לעבודה זרה על כל דבר המשמחו.

ובגמרא [ו' ע"ב] אמרו תניא כוותיה דריש לקיש כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא ואפילו בדבר המתקיים נשא ונתן מותר. ואחר כך הביאה הגמרא ברייתא תני רב זביד בדבי רבי אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם.

וכתב הר"ן לפרש בשם הגאונים דמה שאמרו אבל אין לוקחין מהם ה"ה לדבר המתקיים, והברייתא הראשונה כך פירושה, כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהם, דמשמע בין ליקח בין למכור, לא אמרו אלא בדבר המתקיים, אבל בדבר שאינו מתקיים מותר, כלומר דיש בו צד היתר, דהיינו למכור להם אבל לא ליקח, והיינו דאסמין תלמודא לברייתא קמייתא אידך ברייתא דתני בדבי רבי אושעיא דבר שאינו מתקיים מוכרים להם אבל אין לוקחין מהן וכי קאמר אבל לא ליקח מהם גבי דבר שאינו מתקיים, אין הכוונה שיהא מותר בדבר המתקיים, אלא ליקח אסור בין בדבר המתקיים בין בדבר שאין מתקיים, דאע"ג דשרינן למכור דבר שאין מתקיים היינו טעמא

משום דביום אידו אין לו לא מעות ולא חפץ שיהא מודה עליה, ושמא ילך ויודה קודם יום אידו לא חיישנן, אבל ליקח מהן דבר, בין שהוא מתקיים בין שאינו מתקיים, הרי המעות בידו ביום אידו ומודה עליהן אף על פי שאין בידו החפץ. זו היא שיטת הגאונים ז"ל.

וכתב הר"ן דשיטת רש"י דכי אמרינן אין לוקחין מהם דוקא בדבר שאינו מתקיים, שמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למכרו, אבל דבר המתקיים מותר, דסתם מוכר עצב הוא. וכתב הר"ן לפרש לפי זה דמתניתין נמי בין בלקיחה בין במכירה מיירי, ולצדדין קתני, למכור בדבר המתקיים וליקח בדבר שאין מתקיים, ושני ברייתות שבגמרא פירשו פירוש משנתנו, קמייטא אמרה כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים, כלומר כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן שיש בכללו איסור מכירה לא אמרו שיהא אסור למכור אלא בדבר המתקיים, ולפי שברייתא זו סתומה היא ואפשר דהוה משמע מינה דדבר המתקיים אסור בין בלקיחה בין במכירה ודבר שאין מתקיים מותר בשניהם, הביאו בעלי הגמרא אחריה הא דתני רב זביד בדבי רבי אושעיא לפרש לך שבמכירה אסורה בדבר המתקיים אבל לא לקיחה, דמדקתני אין לוקחין בדבר שאין מתקיים שהמוכר שמח במכירתו מכלל דבמתקיים שרי, ואשמעינן נמי דלקיחה בדבר שאין מתקיים אסורה, ולפי שיטה זו מותר ליקח מהן דבר המתקיים. וסיים, ודברי הגאונים נראין עיקר.

והביא הר"ן שיטת ר"ת הנ"ל, שליקח מהן כל דבר בדרך מקח וממכר מותר אפילו דבר שאין מתקיים וכי קתני אבל לא לוקחין מהן דרך דורון אמרו ולמכור להם כל דבר שאינו של תקרובת מותר לפי שאין במקח וממכר אוזיל ומודה כלל, וכתב על זה הר"ן דהשמועות מתפרשות לפי שיטה זו בקושי ובדוחק:

דף ו' ע"ב

רבי יוחנן אמר נשא ונתן אסור, ר"ל אמר נשא ונתן מותר וכו'.

ייתיב רב יוסף אחוריה דרבי אבא ויתיב רבי אבא קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר הלכתא כרבי יהושע בן קרחה.

וכתב הר"ן, ולכולי עלמא נשא ונתן ביום אידיהן אסור, משום דלא איפלגו רבי יוחנן ור"ל אלא בלפני אידיהן אבל ביום אידיהן עצמו אפילו ר"ל מודה דאסור. ולהלכה נחלקו הראשונים, דכתב בספר התרומה דקי"ל כרבי יוחנן מדלא חשיב לה בהדי הנחו תלת דהלכה כריש לקיש לגבי רבי יוחנן, ואף על גב דתניא כוותיה דר"ל הא אמרינן לקמן בגמרא דרבנן בתראי סבירא להו נשא ונתן אסור ורבי יוחנן דאמר כוותיהו. והרי"ף פסק כר"ל דתניא כוותיה דנשא ונתן מותר. וכן דעת הר"ם במז"ל להלכה [רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ט' ה"א]. שלשה ימים

לפני חגם של עובדי כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים, ללוות מהן ולהלוותם ליפרע מהן ולפרוע להם מלוה בשטר או על המשכון אבל מלוה על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם, ומותר למכור להן דבר שאינו מתקיים כגון ירקות ותבשיל עד יום חגם, במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום חגם בלבד, עבר ונשא ונתן עמהן באותן השלשה ימים הרי זה מותר בהנאה, והנושא ונותן ביום חגם עמהן הרי זה אסור בהנאה.

והלבוש הרחב בזה וכתב, מן הדין היה לנו לזהר שלא להשתתף ולהתעסק עם הגוים, דשמא יתחייב לו הגוי שבועה וישבע בשם אלהיו והרי זה עובר משום לא ישמע על פיך [שמות כג, ג], אלא שאין העולם נזהר בזה מפני שהוא דבר שאי אפשר לעמוד בו. מכל מקום אמרו חז"ל [ע"ז ב"ע"א] שלשה ימים לפני אידיהם מלבד יום האיד אסור לשאת ולתת עמהם, שמא יתהנה או ירויח הגוי במשאו ומתנו עמו, וכיון שהוא כל כך סמוך ליום איד שלו אוזיל ומודה ומשבח לע"ז על זה ביום האיד שבא לפניו, והרי זה הישראל שנשא ונתן עמו גרם ליקר שם ע"ז ועובר משום לא ישמע על פיך. לפיכך אמרו שלשה ימים לפני חג איד של עובדי ע"ז אסור בין ליקח בין למכור להם דבר המתקיים, מפני שהגוי שמח בו בדבר המתקיים בין במכירה בין בקנייה. בקנייה הוא שמח על החפץ שבידו, ובמכירה הוא שמח על המעות שבידו, ואזיל ומודה לעבודה זרה ביום איד שלו הסמוך. ודבר שאינו מתקיים כגון ירקות ותבשיל מותר למכור להם עד יום אידם, שאין הגוי שמח בו כל כך כיון שלא יתקיים בידו שהולך לאיבוד ולא אוזיל ומודה, אבל לקנותו מהם ודאי אסור דאזיל ומודה שמכרו ולא הופסד בידו וגם המעות הם בידו. וכן אסור להשאיל לו כליו ולהלוותו מעות בלא ריבית דאית ליה הנאה ורווחא מזה, גם לשאול ממנו וללות ממנו בין בריבית בין בלא ריבית אסור, דחשיבא ליה מילתא שהישראל צריך לו ומתהני ביה ואזיל ומודה. אבל להלוותו בריבית מותר מפני שהוא מצער שצריך ליתן לו ריבית. ואסור לפרוע לו חובו בין בשטר בין שלא בשטר, דמתהני הגוי ושמח שנפרע חובו אף על פי שהיה לו שטר עליו. וכן אסור ליפרע מהן מלוה בשטר או על המשכון מפני ששמח הגוי שנפטר מחובו ואזיל ומודה, אבל מלוה על פה מותר ליפרע ממנו אפילו ביום איד שלו מפני שהוא כמציל מידו. והאידינא שידם תקיפה עלינו אפילו מלוה בשטר מותר ליפרע מהם, דחשוב כמציל מידם, וכן אפילו מלוה בריבית שהגוי נותן לו ריבית לישראל ואפילו יש לו משכון ביד מותר ליפרע מהם, שמפני שידם תקיפה עלינו בקל הם מעלילים עלינו ומפקיעים אפילו מלוה בשטר, ואפילו משכון ביד הם מפקיעים ומוציאין מידינו, והוי הכל כמציל מידם. מיהו יש אומרים הני מילי במשכון שהלוה עליו בריבית הם מעלילין להוציאו, אבל משכון בלא ריבית אין נפרעין

אפילו האידנא, שאין מעלילין כל כך להפקיעו, ואדרבה שמח ואזיל ומודה שפרע חובו והוחזר לו משכונו.

דף ז' ע"א

הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר וכו'.

מלשון זה משמע דהוא לכתחילה, דלא ישאל כדי שיתיר השני, ומזה שלא אמרו הנשאל לחכם וטימא אין חבירו יכול להתיר משמע דבידיעבד אינו יותר ממחלוקת דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, או שהוא מפסני כבודו של הראשון, ונפקא מינה אם תועיל רשות לשאול את חבירו, וכתב הר"ן, כתב הראב"ד ז"ל בפירוש מסכת ע"ז שלו דלא משום כבודו של ראשון נגעו בה, אלא משום דכיון דאסרה ראשון שויה חתיכה דאיסורא ושוב אין לה היתר, דאפילו התירה שני אינה מותרת, אפילו היה גדול ממנו בחכמה ובמנין. אמנם כל זה בדבר שאין בו מחלוקת אלא משקול הדעת, אבל אם טעה בדבר משנה חוזר ומטהר ומתיר, אבל בשקול הדעת ודאי לא מפני שנעשית כחתיכה דאיסורא, והני מילי מטומאה לטהרה ומאיסור להיתר אבל בחיוב וזכות חבירו המומחה ממנו חוזר ומזכה, אלו דבריו ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל.

בסנהדרין, והר"ן האריך להקשות על שיטה זו ולהוכיח דאף בשיקול הדעת יכול לחזור בו, וסיים, כך נראה לי להלכה אבל למעשה אין בי כח לחלוק על אבות העולם ז"ל.

וכתב הנימוקי יוסף [הובא בשיטת הקדמונים] כתב הרא"ש בתוספות, תימה למה לא ישאל לחכם אחר, אולי טעה הראשון ויחזירנו השני. ופירש רבינו יצחק ז"ל דאין הכי נמי, אם שאל לחכם ואסר לו יכול הוא לומר לחכם אחר דבר זה שאלתי לפלוני חכם וטימא לי, אבל בסתם לא ישאל לו אלא יודיעהו שכבר אסר הראשון, ואם יראה לשני שטעה החכם הראשון ילך ויתוכח עמו אם יוכל להוכיח שטעה בדבר משנה יחזירוהו, ואם חולק עמו בשיקול הדעת אין בידו להתיר, דכבר שוייה חתיכה דאיסורא.

וכתב עוד בשם הרא"ה, הטועה בשיקול הדעת, אם בא לחזור בו ומכיר שטעה בדבר, חל דינו לטומאה ולאיסור, ואינו בחזרה. ואם היה במקומו גדול ממנו בחכמה, אין שיקול דעתו כלום וחוזר, איזהו טועה בשיקול הדעת, כגון דבר שנחלקו בו אמוראים שנים או שני תנאים, ולא נפסקה הלכה בפירוש כאחד מהם, ונמצא לאחד מהגאונים ז"ל או מן החכמים המפורסמים בחכמה שפסק כאחד מהם, רואין אילו שמע דבריו מתחלה היה חושש לדבריו, ומפני שלא שמע דבריו עדיין דן דין זה, הרי זה כטועה בדבר משנה, ואם לאו, דינו כטועה בשיקול הדעת.

היו שנים, אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר; רבי יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל.

כתב הריטב"א, פירוש, שנשאלה שאלה לשניהם כאחד אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם אחד גדול בחכמה ובמנין, פירוש, במנין שנים, ששימש תלמידי חכמים יותר, או במנין תלמידים שנמנו עמו בהוראה זו, הלך אחריו בין להקל בין להחמיר, ואם לאו, פירוש שהם שקולים בחכמה ובמנין, הלך אחר המחמיר.

והוי יודע דכי אמרינן הלך אחר המחמיר היינו לדין, דכיון דספיקא הוא נקטינן בספיקא דאורייתא לחומרא, אבל לדידהו גופיהו ודאי כיון דשקולים נינהו וכל אחד עומד בשמועתו, זה נוהג כדבריו אפילו לקולא וזה נוהג כדבריו, ודאמר נמי דאחרים הבאין לעשות בהוראתן הולכין אחר המחמיר בדאורייתא, דוקא בענין אחר כיוצא בזה שנחלקו אלו אבל באותה חתיכה עצמה שנחלקו בה כיון דשקולים הם וכי הדרי איפליגי בה אין הוראת איסור חל באותה חתיכה, ורשאי המיקל להורות לאחרים קולא באותה חתיכה והרוצה לסמוך עליו ולנהוג קולא באותה חתיכה שהורה בה הרשות בידו, אבל בחתיכה אחרת דכוותיה בהא ודאי בשל תורה הלך אחר המחמיר.

וכתב עוד, ונראין דברים, דכיון דפליגי בשיקול הדעת ושניהם שקולים אי חד מינייהו סמוך אגמריה שהולכין אחריו אפילו בחתיכה אחרת וכל שכן באותה חתיכה עצמה. אמנם הביא בנמוקי יוסף בשם הרא"ה דכשהם שוים וחולקין זה עם זה אסור להם לעשות אלו כדבריהם ואלו כדבריהם ויחלקו לשתי כתות, שנאמר לא תתגודדו, שלא יעשו אגודות אגודות, אלא נוהגין כולן לחומרא, ע"כ.

ומה הדין בשתי לשונות בגמרא, כתבו בתוספות בסוגיין דרש"י היה פוסק בכל איכא דאמרי שבתלמוד בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר האחרון, וריב"א פירש דכל איכא דאמרי לגבי לשון ראשון כטפל לעיקר והלכה כלישנא קמא, כי רב אשי סידר לשון המרובים והעיקר בתחילה, ועל לשון היחידים והטפל אמר איכא דאמרי, ור"ת פירש בדאורייתא לחומרא בדרבנן לקולא כרבי יהושע בן קרחה דהכא, ורבינו שמשון היה מפרש דבכל מקום שיש להתברר כחד מינייהו משיטת התלמוד בתריה אזלינן.

והר"ן כתב, אמרו בשם רבינו יצחק ז"ל דכל איכא דאמרי שבתלמוד הכי דיינינן ליה כשני תלמידי חכמים שקולים בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל, אבל ה"ר יצחק בן גיאת ז"ל כתב דלעולם

דורון תחילה נראה איך הוא הדורון הזה שמביא, ועוד י"ל כיון דכל הציבור מתפללים בסדר זה אין קטרוג.

דף ה' ע"א

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר וכו'. א"ר חייא בר אשי אמר רב, אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים, ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים. אמר רבי יהושע בן לוי, אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו בסדר יום הכפורים אומר.

ומה הוא לשון אף על פי, כתב הריטב"א דאין בזה משום מקום שאמרו לקצר אין אדם רשאי להאריך.

וצריך להבין כל דעותאלו מה הוסיף כל אחד על דברי חבירו, והר"ן כתב בחידושו דמה שאמר אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרה בברכת החולים. פירוש, אינו רשאי שימתין עד שומע תפלה, וזהו מה שחידש רב חייא בר אשי על רב יהודה בריה דר"ש בר שילת. מיהו אם לא הזכיר עד שומע תפלה מזכיר. ע"כ. וצ"ע מה האיסור להמתין עד שומע תפלה. ומכל מקום אכתי צריך ביאור בכל דעות אלו. וודעת רבינו יונה בברכות שמכל מימרות אלו למדנו כללים מתי יכול אדם להוסיף ומתי לא, ונביא כאן את עיקרי הדברים המבוארים בפוסקים.

להלכה מבואר בשו"ע [או"ח סימן ק"ט] שאם רצה להוסיף איזה דבר בקשה יכול להוסיף בכל ברכות האמצעיות בכל אחת מעניינה, כיצד היה לו חולה בתוך ביתו או במשפחתו יכול לבקש עליו רחמים בברכת רפאנו, היה צריך פרנסה מבקשה בברכת השנים וכן בכולם, כגון שרוצה לבקש מה' שיאמץ לבו לתורה יבקש באתה חונן, שיעזור לו בתשובתו יבקש בהשיבנו, שימחול לו על חטאיו יבקש בסלח לנו וכיוצא בזה. אמנם בשמע קולנו יכול לבקש כל דבר שירצה כי היא כלליות ולא פרטיות והיא כוללת כל הבקשות. ולא יתחיל בבקשתו בראש הברכה אלא יתחיל בהברכה דהעיקר הוא המטבע שטבעו חכמים וקודם שיאמר חתימת הברכה יבקש בקשתו, ויראה שיסיים בבקשתו במעין חתימה.

ומבואר באחרונים שלא התירו חז"ל להוסיף בשמ"ע אלא במקרה כשצריך לזה, אבל להוסיף תפלה קבועה תמידית בשמ"ע אסור, ולשון ערוך השלחן, דהוא העזה יתירה וחוצפא כלפי אנשי כנה"ג, ועל זה יודה כל ת"ח וכל אשר יראת ה' בקרבו ובכן יש לצעוק על המדפיסים שהוסיפו בסידורים בשמע קולנו תפלה קבועה אנא ה' חטאתי וכו' אתה הוא הזן ומפרנס וכו', ורבים מעמי

ק"ל כלישנא בתרא בין בשל תורה בין בשל סופרים בין להחמיר בין להקל, שלכך סדרו בעלי התלמוד הלשון ההוא אחרון לומר שהוא עיקר. אבל בחידושי הרשב"א ז"ל במסכת ראש השנה ראיתי שהרב אלפסי ז"ל ומקצת הגאונים סוברים דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים או בדיני ממונות הלך אחר לשון אחרון ואיני יודע מה נשתנו דיני ממונות משל תורה אבל אם קבלה היא נקבל. ע"כ.

דף ז' ע"ב

אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל יום א' לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור.

הכונה ליום ראשון בשבוע, דבזמנם כבר היו המינים אלו ששלטו ויום ראשון הוא יומא דפגרא דידהן, וממילא כל ימות השבוע אסורים לדעת רבי ישמעאל.

בגולה אין אסור אלא יום אידם.

והחילוק כתב בלבוש [יורה דעה סימן קמ"ח סעיף ד'], במה דברים אמורים דשלשה ימים שלפני אידיהם אסורים, בארץ ישראל שאדוקין הם מאד בעבודה זרה, אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום חגם בלבד, שגוים שבחו"ל אינם עובדים ע"ז הם, שאין אדוקין בה כל כך לפיכך הקילו בהן. ולא רצו להחמיר מפני שאין אנו יכולין להעמיד עצמנו מלישא וליתן עמחם, שביניהם אנו יושבים ופרנסתינו מהם, ועוד משום יראת האיבה שיהיה להם עלינו מחמת זה שאנו מרחיקין מהם כל כך.

רבי אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואח"כ מתפלל.

צריך להבין מאי טעמא דרבי אליעזר, ואמאי לא יליף ממשע רבנו ע"ה שסידר שבחו של מקום, ואח"כ בקש, ומה היא סברא זו דמשע רב גובריה. וכתב הבן יהוידע דנ"ל דאם יאמר השבח קודם, נראה לפני בית דין של מעלה דהוא כמביא דורון באמירת שבח זה, ולכן יתעוררו עליו מקטרגים לאמר מה נחשב דורון זה להביאו לפני הקב"ה וכולו מלא מחשבות זרות, ולכן לא יליף מן משע רבינו ע"ה דאלים זכותיה, ומי יוכל למצוא נדנוד חסרון ח"ו בדורון שמביא. ונ"ל הא דאמר ר"א שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל לאו על תפלת י"ח קאמר, כי זו סדר שלה נתקן מאנשי כנסת הגדולה ואין בזה מחלוקת, אך קאי על שאר תפילות שהאדם מסדר לעצמו בכל יום לפי העת ולפי הזמן, ואם תאמר לסברת ר"א תקשי לך אמאי תקנו אנשי כנסת הגדולה השבח תחלה, ואח"כ שאלת צרכיו, ולפי האמור לעיל מובן שפיר דהיינו טעמא דר"א הוא משום קטרוג כמו שכתבנו, וכיון דסדר זה נתקן מאנשי כנסת הגדולה נעשה חובה על האדם לאמרו ואסור לו לשנות הסדר דמשנה מטבע שטבעו חכמים הוא ואסור, וא"כ לא יאמרו זה נראה שמביא

שהיתה חשובה בעיניהן יותר משאר כל אידיהן, ולכך עיירות המשועבדות לה הוצרכו לשמוח בו ולעשות עמהן מיראת השלטון וגדולי העיר, אבל בשאר כל אידיהן שאינן חשובות לא היו עושין עמהן שלא היו מקפידין עליהן.

דף ט' ע"ב

אמר רב הונא בריה דרב יהושע האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד ניטפי חד שתא וכו'.

וכאן נחלקו הראשונים מתי היה חורבן הבית, דהא דקיימא לן שהבית נחרב במוצאי שביעית, דהיינו שנה ראשונה לשמיטה, לרש"י היינו שנת ארבע מאות ועשרים לבית, והמנין לשנות החורבן מתחיל משנה שלאחריה שהייתה השניה השניה לשמיטה. ולרשב"ם ורבינו תם ועוד ראשונים הבית נחרב בשנת ארבע מאות עשרים ואחת לבניינו, ואז היתה שנה ראשונה לשמיטה, ומאז מונים לחורבן. ולרמב"ם הבית נחרב בשנת ארבע מאות ועשרים כדעת רש"י, אבל אותה שנה היתה שביעית, ומה שאמרו מוצאי שביעית הכונה לשנה שהתחילה אחרי החורבן. ולפי זה יש מחלוקת מתי חלה שנת השמיטה, דלרש"י היא בשנה פלונית ולרשב"ם ור"ת והרמב"ם היא בשנה שלאחריה, וזו נפקא מינה למעשה כאן בארץ ישראל בין לשמיטה בין למעשרות לדעת איזה מעשר צריך, מעשר שני או מעשר עני. ודעת הרמב"ם כדעת רשב"ם ור"ת, וכן המנהג כהיום לנהוג בשמיטה כדעת הרמב"ם.

דף י' ע"ב

כי עוף השמים יוליך את הקול.

צריך להבין מה הוא ענין זה, וכי ראית מימך עוף שמספר סודות לאנשים. וכתב הבן יהודע דנ"ל דלמשטר הכוכבים והמזלות שבו יודעים הנסתרות כענין גורל החול קרי ליה עוף השמים, ולכן חשש רבי פנ' ישאלו מהחוזים בכוכבים מי הוא זה הנותן עצות לקיסר ויכירו בו. או יובן דלשדים קרי להו עוף השמים כי השדים נקראו עוף וכנזכר בגמרא דברכות, וידוע דאין השד יודע אלא רק דבר שהאדם מוציא מפיו ואם לא יוציאנו בפיו אלא ישאר בלבו אין השד יודע אותו, וכמ"ש המפרשים ז"ל על פסוק [דניאל ב' ז'] מלכא חלמא יאמר לעבדוהי האמור גבי נבוכדנצר.

ומה שהיה שולח לו מטרטא דדהבא פריכא וחיטי אפומייהו, רמז לו בזה על תורה שבכתב ותורה שבעל פה אשר בקרבו, כי התורה שבעל פה נקראת זהב כמו שאמרו רז"ל על פסוק [בראשית ב' י"ב] וזהב הארץ ההיא טוב, ותורה שבכתב נקראת תבואה כמו שאמרו רז"ל

הארץ אומרים זה תמיד ככל תפלת י"ח, ולבי עלי דוי על המעשה הזה, ושמעתי שכבר הרעיש על זה אחד מגדולי הדור בדור שלפנינו אלא שבעוה"ר אימסר עלמא בידא דטיפשאי והמדפיסים עושים כרצונם ואין בידנו למחות, וזה שהביאו מזוהר שטוב לשאול על מזונותיו תמיד אפילו הוא עשיר או להתודות על חטאיו [מג"א סק"א] זהו ודאי כן הוא, אבל לא לעשות נוסחא קבוע בתוך תפלות אנשי כנסת הגדולה, ואם ירצה יכול לומר אותם אחר התפלה ואחר יהיו לרצון ומי ימחה בידו וכבר אמרו בגמרא דאחר התפלה יכול לומר אפילו כסדר של יום הכפורים. ע"כ. אמנם זו דעת הט"ז, ואין כן דעת המגן אברהם אלא שמותר וצריך לומר תפילות הנ"ל, והביאו המשנה ברורה להלכה, ואין כאן מקום להאריך בענין זה שכבר דשו בו רבים.

ולרבינו יונה כשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה, אם מוסיף אותה בשביל כל ישראל אומר אותה בלשון רבים ולא בלשון יחיד, ולא יוסיף אלא בסוף הברכה ולא באמצע. ואם שואל צרכיו ממש, כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה יכול לשאול אפילו באמצע הברכה, והוא שישאל בלשון יחיד ולא בלשון רבים. ובברכת שומע תפלה וכן בסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחריו יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי רבים. עכ"ל. ויש מי שאומר דלרבינו יונה אפילו בשומע תפלה אסור לומר בלשון רבים [מג"א בשם ב"ה]. והב"י כתב, והרמב"ם [פ"ו מהלכות תפילה ה"ב - ג] כתב ואם בא לומר אחר תפילתו כסדר יום הכפורים אומר, וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעות מעין הברכה מוסיף, כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים וכו' ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפילה שואל. וכך הם דברי הטור שכתב המימרות כפשטן ולא הזכיר חילוקי ה"ר יונה. וכיון דהרמב"ם והרא"ש ז"ל בחדא שיטתא אזלי הכי נקטינן, ומכל מקום טוב לחוש לדברי ה"ר יונה ז"ל. ע"כ.

בעי רב מתנה רומי שעשתה קלנדא וכל העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה אותן עיירות אסורות או מותרות.

מה הוא משתעבדות, לרש"י היינו וכל עיירות הסמוכות לה לרומי יודעין אנו שהן משתעבדות לה לרומי ליתן המס ולהביא להן כל צרכיהן, וצריך עיון מה ענין שעבוד זה לאיסור סחורה עמהן. והתורה חיים כתב דנראה דהכי קמיבעיא ליה, רומי שעשתה קלנדא וכל העיירות הסמוכות לה משעבדות לה, שגם הן שמחים בו ואוכלין ושותין עמהן ועושין ומשמרין אותו מפני כבוד השלטון, אבל הן אין מודין בו אסורות או מותרות, מי אמרינן כיון דשמחין עמהן אסורות, או דלמא כיון דאין מודין בו מותרות. ולהכי נקט רומי שעשתה קלנדא דוקא, לפי

[מכות י']. על פסוק [קהלת ה' ט'] מי אוהב בהמון לא תבואה, וכן הוא אומר [משלי ה' ט'] לכו לחמו בלחמי.

הוה ליה ההיא נקירתא דהוה אתי מביתיה לבית רבי.

והיכן ישב אנטונינוס והיכן ישב רבי, דודאי לא היתה מחילה מרומא שבאיטליה לביתו של רבי. וכתב הבן יהוידע דנראה הענין כך, דהיה למלכי רומי עיר אחת בארץ ישראל ששמה קיסרי שהם היו באים מרומי עיר המלוכה שלהם ויושבים שם בקיסרי כמה חדשים ידועים בכל שנה כדי שתהיה ניכרת שליטה שלהם, וזו קיסרי גם כן נחשבת עיר המלוכה שלהם, והיה למלך שם חצר גדול הראוי למושב המלך, וסביבותיה כמה חצירות למושב השרים שלו שהם קרובים לחצר המלך וסמוכים לו, ובזמן שאנטונינוס בא בדרכו לעיר המלוכה זו קיסרי שבארץ ישראל היה שולח אחר רבי לבא מטבריה שישב בעיר המלוכה, וכיון שהוא בא בתורת אורח היה נותן לו חצר מן חצירות הסמוכים לחצר המלך לדור בו, והיה מעיקרא נקירתא מחצר המלך לזה החצר שיושב בו רבי, כך היה בנוי מעיקרא כשבנו המקום הזה לאיזה סיבה או צורך אחד, ולכך היה בא אצל רבי דרך אותה נקירתא.

ומה שאמרו שהיה מביא עבדים וקטיל להו, והקשו התוספות איך עובר על שפיכות דמים בכל יום שהיא מצות בני נח, ע"ש. כתב הבן יהוידע דנ"ל בס"ד בפשיטות כי היה מביא אנשים מבית האסורים אשר נתחייבו הריגה למלכות ועושה אותם עבדים אליו והיה הורגם, ובודאי כי אצל המלך יזדמן כמה אנשים שהם חייבים הריגה למלכות והוא לוקח מהם ועושה להם כן:

ובענין מקום מושבם של רבי ואנטונינוס שהיה שייד שיבא אליו דרך מנהרה יש כמה דעות, ולדעת התוספות רי"ד רבי היה בציפורי ואנטונינוס בטבריא, והאלישיך הקדוש בפירוש לשיר השירים [ז, ו] כתב דאמרו חז"ל כי מערה אחת היתה בין צפורי שהיה בו רבי לרומי שהיה בו דר אנטונינוס, והיה הולך ללמוד עם רבי בכל יום ויום ובכל לילה כמפורש בגמרא, והיעלה על לב כי מכרך גדול של רומי עד צפורי היתה מערה מפולשת והוא מהלך כמה חדשים והים הגדול בינתים ושהיה הולך ושב בכל לילה, אך הגה בעינינו ראינו עוד היום קרוב לצפורי עיר ששמה רומי ושם היה מושב אנטונינוס ויסב את שמה רומי כשם עיר מלכותו והיא בקרב א"י הארץ הקדושה. ע"כ. והוא מקום ידוע בגליל שיש מסורת על מערת קבורה שקבור בה אביה בן ירבעם בן נבט שרק הוא בא לירבעם אל קבר, ויש מסורות [ספר ייחוס הצדיקים ועוד] שקבור בה גם בנימין בן יעקב [יש מסורות שקבור ליד כפר סבא, ספר ייחוס האבות ועוד], ואכמ"ל.

דף י' ע"ב

אמר כל נכסאי לרבי עקיבא וחביריו.

כתב הבן יהוידע, נראה בזה השלים עצמו גם בעסק התורה שהוא העיקר אשר יבא אל הקודש פנימה, כמ"ש הכרוז בגן עדן אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ואינו אומר ומעשיו בידו, וכיון שנתן ממונו לחכמים נמצא הוא מחזיק בידם לעסוק בתורה, ויש לו שותפות בתלמוד תורה שלומדים כעין יששכר וזבולון, וגם הוא פליג בהדיהו: